

STEBINIŲ TIPAI IR REIKŠMĖ HUSSERLIO FENOMENOLOGIJOJE

Ernesta Molotokienė

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra

Universiteto g. 9/1, LT-01513

Tel. (8 5) 266 76 17

El. paštas: irama@inbox.lt

Straipsnyje pristatomi ir analizuojami stebinių tipai ir reikšmė Husserlio fenomenologijoje. Stebinių skirties pagrindu, kurį Husserlis atlieka „Loginiuose tyrinėjimuose“, straipsnyje keliamas klausimas: ar objektyvuojantys sąmonės aktai ir su jais koreliuojantys objektai išreiškia objektyvią tikrovę, jeigu sąmonės lauke, priklausomai nuo objekto sąmonei teikimo būdų, galima skirti keletą stebinių tipų? Teigiama, kad stebinių kaip objektyvuojančių sąmonės aktų skilimas į egzistuojančių objektų sąmonei teikiančius stebinius ir neutralizuotus stebinius lemia: 1) skirtingus objekto teikimo sąmonei būdus, 2) sąmoningumo formų skyrimą į percepciją ir vaizduotę, 3) skirtingą objektų statusą sąmonės lauke.

Pagrindiniai žodžiai: stebinys, neutralizuotas stebinys, vaizdinys, sąmonė, tikrovė.

Vienareikšmiškai apibrėžti, kas yra stebinys¹, gana sudėtinga. Bendrąja prasme stebinys suprantamas kaip tam tikras sąmonės (proto)

aktas, kuriame betarpiškai ir „kaip visas“ pagaunamas vienintelis dalyko turinys. Iki Kanto stebinys buvo suvokiamas kaip pirmoji proto tiesa arba kaip pirminė pažintinio turinio pagava. Kantas stebiniui priskiria jausmą kaip būtiną žmogiškojo pažinimo gebėjimo komponentą. Pažinime, anot Kanto, dalyvauja du dalykai: sąvoka, kuria objektas apskritai mąstomas, ir stebinys, kuriuo objektas pateikiamas. Kantas teigia, kad: „kiekvienas mums prieinamas stebėjimas yra juslinis <...> juslinis stebėjimas yra arba grynas stebėjimas (erdvė ir laikas), arba empirinis stebėjimas to, kas pojūčiais įsivaizduojama laike ir erdvėje betarpiškai kaip tikra“ (Kantas 1982: 144). Taigi Kantas pabrėžia, kad erdvė ir laikas sudaro transcendentalines stebinio formas. Būtent erdvė ir laikas kaip grynos juslinio stebėjimo formos sudaro ir visų stebinių pagrindą.

¹ Lietuviškame fenomenologinės problematikos lauke tradiciškai išsiskiria dvi sąvokos *Anschauung* interpretacijos: 1) sąvoka *Anschauung* į lietuvių kalbą verčiama kaip *intuicija* (tokią interpretaciją palaiko Dalius Jonkus, Kristupas Sabolius, Arūnas Mickevičius); 2) Romano Plečkaičio ir Tomo Sodeikos siūlomas sąvokos *Anschauung* vertimas kaip *stebinio*. Toks nevienareikšmiškas sąvokos *Anschauung* interpretavimas kyla iš paties Husserlio tekstų, kuriuose gana dažnai sąvoka *Anschauung* vartojama sinonimiškai kaip *stebinys* ir *intuicija*. Kai kurie Husserlio fenomenologinės problematikos tyrinėtojai (pavyzdžiui, Paolo Volonté, Nathanas Rotenstreichas) sąvoką *Anschauung* siūlo interpretuoti dvejopai: kaip *stebinį* ir kaip *intuiciją*, nes, anot, Rotenstreicho: „Husserliui stebinys yra grynai intuityvus, nurodantis į esmę, o ne į juslinius duomenis“ (1998: 4). Mes taip pat laikomės šios pozicijos, todėl kartais, priklausomai nuo konteksto, sąvoką *Anschauung* vartosime *stebinio* arba *intuicijos* reikšme. Vis dėlto reikia turėti galvoje, kad vokiečių filosofijos istorijoje stebinys su intuicija buvo tapatinamas iki Imanuelio Kanto: stebinys buvo suvokiamas kaip betarpiška paprasto žinojimo turinio pagava).

Husserlis nesutinka su tokia stebinio interpretacija, nes jis kritikuoja Kanto transcendentalinės estetikos *a priori* principą: erdvė ir laikas, anot Husserlio, yra duoti, bet ne konstituoti. Husserlis atmeta stebinio duoties „iki“ mąstymo galimybę, nes jis, priešingai Kantui, stebinį aprašo kaip kategorinę formą, susijusią su tuo, kas vadinama „saviduotimi“. Kaip toks stebiny yra tapatumas tarp turinio ir to, kas yra duota. Apskritai galime teigti, kad stebiny Husserlio fenomenologijoje yra centrinis metodinis principas ir prasmės kriterijus. Pats sąmonės aktas yra tam tikras „išpildantis stebiny“, kuriame skirtingiems sprendinio reikšmės komponentams duoti atitinkami stebiniai. Toliau straipsnyje, remdamiesi *Loginiuose tyrinėjimuose* Husserlio atlikta objektyvuojančių sąmonės aktų analize², tirsime: 1) huserliškąją stebinio sampratą, 2) egzistuojantį objektą sąmonei teikiančius stebinius, 3) neutralizuotus stebinius, 4) egzistuojančio objekto teikimo ir neutralizuotų stebinių duoties sąmonėje būdus, 5) sąmonės aktus, koreliuojančius su egzistuojančio objekto teikimo ir neutralizuotų stebinių duoties sąmonei būdais, 6) egzistuojantį objektą sąmonei teikiančių ir neutralizuotų stebinių statusą vidujai sąmonės.

1. Huserliškoji stebinio samprata

Stebiny Husserlio suprantamas kaip objektyvuojantis sąmonės aktas, o šio akto „išsipildymo visuma turi identifikavimo visumos pobūdį, ir atitinkamai, siauresnį – pažinimo

visumos pobūdį“ (Husserlis 1984b: 584). Vis dėlto toks stebiny, sąmonei teikiantis konkrečią, apibrėžtą dalykų padėtį, gali būti suprantamas dvejopai: viena vertus, stebinyje duotas dalykinis turinys gali būti skirtingai suvokiamas (pavyzdžiui, liūto stebiny gali būti apibrėžiamas kaip „geltonas žvėris“, „džiunglių karalius“, „auksakartis gyvūnas“ etc.), kita vertus, stebinyje visuomet išlieka viena ir ta pati dalykinio turinio reikšmė (mūsų pavyzdžio atveju kalbame apie liūtą). Grynas stebiny negali perteikti jokios reikšmės, nes jo turinys, kaip teigia Volonté, yra nepažinus (Volonté 1997: 114). Todėl Husserlis objektyvuojančiame sąmonės akte skiria *intenciją* ir *gryną stebinį*. Būtent intencija perteikia reikšmę, o stebiniai atitinkamai gali būti *skirtingi*, bet perteikti tą pačią „intencionalią“ reikšmę. Intencija yra „esminė“ sąmonės dalis (Husserlis 1984b: 552). Dėl teikiančios reikšmę intencijos stebiny tampa objektyvuojančiu aktu. Intencija gali reikšti pati viena, nepriklausomai nuo stebinių (Husserlis 1984b: 550). Pavyzdžiui, kai kas nors sako „matau liūtą“, aktualiai aš jo nematau, bet vis dėlto galiu suprasti šį teiginį. Žinoma, mano supratimas nėra pilnas, koks būtų aktualaus suvokimo atveju, tačiau aš galiu turėti reikšmę be stebinio. Tai nereiškia, kad pasitelkiu kitą stebinio formą – vaizduotę ir taip užpildau trūkstamą suvokimą, nes tai nėra būtina (Husserlis 1984a: 67–72, 1984b: 550–551).

Taigi objektyvuojantį aktą sudaro du esminiai momentai: intencija ir stebiny. Stebiny aktui suteikia objektišką prasmę, o intencija – stebinį organizuojantį pilnumą (Husserlis 1984a: 44). Husserlis teigia, kad: „santykis tarp intencijos ir stebinio įgalina pažinimą“ (1966b: 71). Pažinimo tikrumo laipsnis tiesiogiai priklauso nuo stebint

² Išsamią objektyvuojančių aktų schemą, kuria iš dalies remiamės ir šiame straipsnyje, pateikia Volonté veikale *Husserlio vaizduotės fenomenologija* (Volonté 1997: 156), taip pat detali objektyvuojančių sąmonės aktų analizė pristatoma ir Ulricho Melle straipsnyje „Objektivierende und nicht-objektivierende Akte“ (Melle 1990: 35–49).

objektą pasiekiamos evidencijos laipsnio. Todėl stebiny yra toks aktas, kuriame objektas duotas kaip pažinimo galimybė ir dargi, kaip pabrėžia Husserlis, galimo pažinimo objektas duotas kaip jis pats, *kūniškai* (leibhaft) (Husserl 1976: 11; 1966b: 72, 83; 1984b: 597). Todėl, kaip nurodo Volonté, galima sakyti, kad: „bendraja prasme stebiny yra betarpiškai kylantis vaizdinys“ (Volonté 1997: 117). Iš to išeina, kad pasiekti evidenciją gali tik toks stebiny-vaizdinys, kuris teikia egzistuojantį objektą sąmonei kaip esantį, nes huserliškąją prasme iš principo būtų neįmanoma mąstyti, kad koks nors galimas pažinimo objektas pasiektų evidenciją nebūdamas. Kiekvienas stebiny, nepriklausomai nuo jo tipo, atitinkamai yra arba: a) egzistuojantį objektą teikiantis sąmonei, arba: b) neutralus. Todėl ir kiekviename sąmonės akte duotas objektas, priklausomai nuo stebinio objekto teikimo sąmonei būdo, yra arba tikras, arba galimas. Taip pat kiekvienas egzistuojantį objektą sąmonei teikiantis stebiny gali „modifikuotis“ į neutralų, todėl ir pats suvokimas gali patirti modifikaciją ir tapti fikcija.

2. Egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai (*Setzungen*)³

Šių stebinių pagrindu sąmonėje konstituojasi objektiška prasmė, kuri įgalina

pažinimą. Aktualiai kažką suvokti galime tik tada, kai objektas yra „pateiktas“ kaip egzistuojantis suvokiančiam Ego. Evidenciją pasiekiantis santykis tarp intencijos ir egzistuojantį objektą sąmonei teikiančio stebinio ir sudaro suvokimo esmę. Statinės fenomenologijos kūrybos laikotarpiu ši suvokimą apibrėžiantį santykį tarp intencijos ir stebinio Husserlis supranta kaip *atitikimą*. Vėliau, genetinės fenomenologijos laikotarpiu ši santykį jis suvokia kaip *dinaminį*, tad intencija ir stebiny evidenciją pasiekia jau ne grynai atitikdami vienas kitą, bet per „išpildymą“ intencijoje duotos reikšmės. Husserlis teigia, kad: „kai kas nors įvyksta, tai mes išgyvename išsipildymo sąmonę: grynios reikšmės aktas savo intenciją išpildo įstebintame (*veranschaulichenden*) akte“ (Husserl 1984b: 566). Vadinasi, genetiškai pažinime vyksta „įstebinimas“, t. y. stebimas pilnatvės pasiekimas to, kas intencijoje jau buvo duota. Todėl, kaip pabrėžia Volonté, pažinimas yra ne kas kita kaip „išsipildymo dinamika“ (Volonté 1997: 119). Husserlis jau *Loginiuose tyrinėjimuose* prieina išvadą, kad: „objekto pažinimas ir reikšmės intencijos išpildymas <...> išreiškia tą pačią dalykų padėtį“ (Husserl 1984b: 567). Bet būtent egzistuojantį objektą teikiantys stebiniai ir sudaro suvokimo lauką. Ir atitinkamai suvokime įstebintas objektas teikiamas kaip iš tikrųjų *esantis*. Vadinasi, peršasi išvada, kad objektas yra toks, kaip jis mums duotas stebinyje. Šituo, anot Husserlio, mes esame įsitikinę pasyviai, t. y. mums nėra reikalo spręsti, ar tokiam stebinyje duotas objektas vis dėlto yra iš tikrųjų egzistuojantis, ar pramanytas (Husserl 1976: 238–240; 1966b: 65). Po transcendentalinės redukcijos realus objektas suspenduojamas, kad būtų galima susitelkti į jo pažinimo aktą, o kadangi

³ Sąvoka *Setzung* tikslaus atitikmens vertime į lietuvių kalbą neturi. Tomo Sodeikos *Karteziškųjų meditacijų* vertime į lietuvių kalbą siūlomi tokie šaknį *-setz-* turinčių sąvokų vertimai: *setzen* (*nustatyti*) (Husserl 2005: 34), *setzbar* (*teigiamas*) (ibid., 40). Turint galvoje Husserlio filosofijos kontekstą, sąvoka *Setzung* turbūt tiksliausia reikšmę turėtų verčiant į lietuvių kalbą kaip *steigtis* (Arūno Sverdiolo filosofinėje kalboje įtvirtinta filosofema), *teikimas*, *teigimas*, *tvirtinimas*. *Steigimas* (*teikimas*) čia turimas galvoje bendraja prasme: *teikimas* kažko kaip egzistuojančio, tarsi savotiškas „pašaukimas“ iš nebūties į būtį, numatant taip pat ir aktyvią sąmonės veiklą. Būtent sąmonė ir *teigia* kažką (objektą) kaip egzistuojantį.

egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai formuoja aktualaus suvokimo lauką, vadinasi, galima susitelkti į patį suvokimą ir į būdus, kuriais egzistuojantis objektas teikiamas sąmonei.

Suvokimas yra savotiškas tikrumo garantas, nes būtent suvokime objektas „teikiamas“ kaip esantis. Vis dėlto ne kiekvienas suvokimas objektą teikia kaip aktualiai esantį. Vidujai egzistuojantį objektą teikiančio stebinio gali įvykti kokybinė „modifikacija“, kai yra įmanomas mąstymas be „įstebinimo“. Ši modifikacija vadinama „neutralumo“ modifikacija, kai nebelieka objekto kaip *tikro* teikimo sąmonei būtinybės. Anot Husserlio, tai, kas lieka sąmonėje po redukcijos, atmetus patirtinę tikrovę, turi modifikuotą fikcijos išraišką (Husserl 1976: 247–248; 1985: 361–362). Per neutralumo modifikaciją įmanomas toks sąmonės veikimas, kuriame objektas gali pasirodyti „įstebintas“ tik kaip fikcija. Tokiu atveju turime visiškai skirtingą – neutralizuotų stebinių tipą.

3. Neutralizuoti stebiniai

Neutralizuoti stebiniai neteikia sąmonei jokio egzistuojančio objekto. Kaip tik todėl jie neįeina į aktualaus suvokimo lauką. Neutralizuotame stebinyje nėra apibrėžtos objekto buvimo duoties. Vis dėlto, kadangi neutralizuoti stebiniai priklauso objektyvuojančių sąmonės aktų kategorijai, juose turi būti „duotas“ objektas. Dėl neutralaus (neaktualaus) stebinio, kuriame duotas objektas, pobūdžio pats objektas yra „neutralizuotas“, neturintis patirtinės tikrovės pagrindo, vadinasi, jis duotas tik būties *neutralumo modifikacijoje*. Husserlis teigia, kad „kiekvienam egzistuojantį objektą sąmonei teikiančiam stebiniui priklauso

galimas egzistuojančio objekto neteikiantis aktas, ir atvirkščiai (Husserlis 1984a: 483). Tokia akto modifikacija vadinama neutralumo modifikacija. Vadinasi, kiekvienas suvokimas gali tapti modifikuotu suvokimu arba tarsi-suvokimu, nes neutralūs stebiniai savo objektą „teikia“ *tarsi* būdu, lyginant su aktuali suvokimu. *Tarsi-buvimo* modusą labiausiai atitinka vaizduotės vaizdinys, nes jis yra ne kas kita kaip neutralumo modifikacija.

Pirmoje *Grynosios fenomenologijos ir fenomenologinės filosofijos idėjų* (1976) knygoje Husserlis atmintį ir vaizduotę vadina percepcijos modifikacijomis (Husserl 1976: 234), kurios suprantamos kaip patyrimo tikrumo modifikacijos (1976: 240). Bet koks teiginys gali būti paneigtas, o tai reiškia, kad jis gali tapti modifikuotas, nes neigimas nurodo į pirminį nepaneigtą teigimą. Taigi modifikacija yra savotiškas antrinis pirminės duoties „iškraipymas“ ir pavertimas neutralia, nebeturinčia pirminės aktualios duoties sąmonei pobūdžio. Neutralumas, kaip nurodo Christianas Flatzas-Ferencas: „yra priešingas bet kokiai produktyviai sąmonės formai, nes ji (sąmonė – E. M.) neutralizuotas patirtis išima iš reikšmės lauko“ (Flatz 2009: 479). Pagrindinės neutralių stebinių formos yra vaizduotė ir vaizdo sąmonė. Bet, kaip matysime, Husserlis labai nevienareikšmiškai supranta šiuos sąmonės aktus santykyje su neutralumo modusu: vaizduotė ir vaizdo sąmonė dažnai tapatinamos su neutralumo modifikacija, bet kartu bandoma fiksuoti skirtumus tarp neutralumo ir minėtų sąmonės aktų. Nors įsivaizdavimas dažnai apibūdinamas kaip neutralizuotas aktas, vis dėlto griežta prasme vaizduotė negali būti tapatinama su neutralizavimu, nes neutra-

lumas yra platesnė sąvoka, apimanti patirtis, kurios nėra vien įsivaizdavimai: „mes negalime sakyti, kad visi egzistuojančio objekto neteikiantys aktai yra vaizduotiški, o priešingi jiems – nevaizduotiški“ (Husserl 1984a: 510–511).

4. Egzistuojančio objekto teikimo ir neutralizuotų stebinių duoties sąmonėje būdai

Analizuodamas objekto konstitucijos sąmonėje būdus, Husserlis įveda tam tikrą „atskaitos sistemą“ – laiko sąmonės konstitucijos principą. Būtent laikiškumas Husserlio tyrimuose sudaro sąmonės aktų pagrindą. Transcendentalinė fenomenologija leidžia kalbėti apie vidinį sąmonės laiką, kuriame steigiasi patys sąmonės aktai ir objektai. Kadangi egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai sudaro suvokimą (percepciją), tai toliau analizuodami egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdus turime galvoje suvokimo lauke vykstančius procesus (atskiriant nuo, pavyzdžiui, vaizduotės lauke vykstančių procesų, kurie priklauso neutralizuotų stebinių grupei). Taigi kokie yra egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdai?

Dabartinimas (Gegenwärtigung). Kaip nurodo Volonté, objekto *dabartinimą* reikia suprasti kaip „įstebinimą dabartyje“ (Volonté 1997: 142), nes aktualus objekto suvokimas duotu momentu galimas tik „dabar“, o ne ateityje ar praeityje. Tai, kas duota sąmonėje dabartiniu momentu, aktualiai, „dabar“ gali ir neegzistuoti (pavyzdžiui, prisiminimo, laukimo atvejais). *Dabartinimas* visų pirma suprantamas kaip objekto „saviduotis“, kaip tai, kas *dabartinama* suvokime. Bet *dabartinti*, kaip matysime vėliau, gali praktiškai visi sąmonės aktai, nes atitinkamai aktualiaime suvokime gali

būti reflektuojamas platus sąmonės aktų diapazonas (vaizduotės vaizdiniai, prisiminimai, ateities lūkesčiai etc.). Kad paaiškėtų *dabartinimo* ir kitų egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdų laikiškos charakteristikos, pirma ištirkime dabarties modusą.

Dabartis (Gegenwart). *Dabartis*, kaip matome, tapatinama su suvokimu. Kartu ji nužymi tam tikrą objekto duoties idealią ribą. Juk sąmonė visų pirma suprantama kaip dinaminis išgyvenimų sąryšingumas. Sąmonėje nuolat vyksta intencionalių objektų konstitavimas, todėl fiksuoti kokio nors objekto „dabar“ yra labai sudėtinga. Jonkus nurodo, kad: „<...> laikiško objekto duotis vyksta dabarties struktūroje, kuri nuolatos modifikuodamasi ištįsta, atsitraukia ir vėl atgimsta kaip dabartis. Formaliai ši dabarties struktūra apibūdinama kaip pirminė impresija (įspūdis), retencija (užlaikymas) ir protencija (lūkestis)“ (Jonkus 2009: 68). Todėl prie *dabarties* kaip prie idealios ribos galima tik artėti ir šia prasme pats *dabarties* „branduolys“ yra siekiamybė, nes mes aktualiai suvokdami turime reikalą su to „*dabarties* branduolio“ apvalkalu, sudarytu iš retencijos ir protencijos. Kai kalbame apie dabartį, ją reiktų suvokti kaip patį ryškiausią sąmonės tašką, kuriame vyksta aktualus suvokimas. Bet, kaip jau minėjome, šis ryškusis sąmonės taškas lieka siekiamybė, nes praktiškai kiekvieną duotąjį momentą „dabar“ lydi retencijos ir protencijos apvalkalas. Retencija, arba užlaikymas, visuomet yra abipusės priklausomybės santykiyje su pirminiu įspūdžiu. Ką tik praėjusio „dabar“ momento užlaikymas ir yra aktualus retencijos pasireiškimas. Protencija arba lūkestis atveria dabarties momento ateities perspektyvą. Ji gali būti suprantama kaip „užmestis į tuštumą“, kai turime aktualaus suvokimo

aktą. Husserlis nurodo, kad „suvokimas siejasi tik su dabartimi. Bet numanoma, kad ši dabartis už savęs turi begalinę praeitį, o prieš save – atvirą ateitį“ (Husserl 1954: 163). Taigi esamasis dabarties laukas nėra izoliuotas, nes visuomet jis duotas kartu su praeities ir ateities horizontu.

Praeities įdabartinimas (Vergegenwärtigung von Vergangenheit). Duotasis aktualaus suvokimo „dabar“ momentas, grimztas į praeitį, ilgainiui sudaro praėjusių įvykių seką, vidinį sąmonės praeities laiką, būtają buvimo formą. Ir tik dėl retencijos funkcijos praeities įvykių seka ar vienas kuris nors tos sekos narys gali būti vėl „iškelti“ į aktualaus suvokimo lauką, t. y. *įdabartinti*. *Praeities įdabartinimas* yra savotiškas praėjusio reiškinio atsikartojimas dabartyje, praeities atkūrimas. Įdabartinatoje praeityje negalima fiksuoti pirminio išpūdžio kaip kad aktualiame suvokime, nes toks išpūdis čia turi reproduktyvią išraišką. *Praeities įdabartinimas* negali būti tapatinamas su retencija, nes pastaroji yra „dabar“ momento pirminis užlaikymas, o *praeities įdabartinimas* nebūtinai turi sutapti su pirminiu „dabar“ momento užlaikymu. Suaktualindami arba įdabartindami praeitį visuomet turime reprodukuojančią suvokimo proceso modifikaciją.

Ateitis (Zukunft). Kaip jau minėjome, Husserlis protencijai suteikia užmesties į ateitį funkciją. Bet protencija negali būti tapatinama su ateitimi, kaip kad retencija su praeitimi. Husserlis vartoja *ateities įdabartinimo* sąvoką, kurią aiškina kaip „ateities prisiminimą“, „laukimą“ (Husserl 1976: 250; 1980: 231, 246) arba kaip tai, ką mes „kaip būsimą trukmę numatome“ (Husserlis 1966b: 69). Praktiškai vykstant aktualiame suvokimui *ateitis* visuomet duota

kaip tuštumos perspektyva, kaip judėjimo krypties žyminy. *Ateities* horizontas kaip ateities numanymas visuomet duotas kartu su aktualaus suvokimo „dabar“. Nors iš esmės apie *ateitį* nieko pasakyti negalima, vis dėlto ji negali būti apibrėžiama kaip Niekis, nes ji yra kažkas, į ką nukreipta sąmonės intencija, kas sudaro ateities moduso turinį ir suteikia jam prasmę, būtent, laukimo aktas.

Tirdamas neutralizuotą stebinių duoties sąmonėje būdus Husserlis naudoja tą patį vidinės laiko sąmonės konstitucijos principą kaip ir suvokimo lauko atveju. Kadangi neutralizuoti stebiniai yra priešinami egzistuojantį objektą sąmonei teikiantiems stebiniams, sudarantiems suvokimo lauką, atitinkamai priešingi yra ir abiejų stebinių grupių duoties sąmonėje būdai: *neutralizuotas dabartinimas* priešingas *dabartinimui* (percepcijai), *neutralizuotas įdabartinimas* priešingas *praeities įdabartinimui* (prisiminimui). Anot Husserlio, kiekvienas egzistuojantį objektą sąmonei teikiantis aktas gali būti pakeistas į neutralų (Husserl 2006: 240), kitaip sakant, tai, kas buvo aktuali *dabartinama* suvokime, gali patirti neutralumo modifikaciją ir pasikeisti į *neutralizuotą dabartinimą*. Iš anksto reikia pažymėti, kad Husserlis *neutralizuotą dabartinimą* supranta kaip vaizdo sąmonę, o *neutralizuotą įdabartinimą* kaip vaizduotę (Husserl 1980: 474–475).

Neutralizuotas dabartinimas (Neutralisierte Gegenwärtigung). Apie *neutralizuotą dabartinimą* Husserlis kalba analizuodamas vaizdo sąmonę, o konkrečiau – įsivaizduoto objekto struktūrą. Anot Husserlio, tokio vaizdo objekto reiškinys duotas kaip nesantis (Husserl 1980: 66). Ši vaizdo objekto „neduotis“ suprantama kaip objekto „nebuvimas“ dabartiško, kitaip sakant, nepriklausy-

mas suvokimo laukui. Todėl vaizdo objektas nėra suprantamas kaip egzistuojantį objektą sąmonei teikiančių stebinių objektas. Vaizdo objekto aktas yra neutralizuotas, vadinasi, šiame sąmonės akte objektas neturi patirtinio pagrindo kaip suvokimo atveju. Husserlis teigia, kad: „vaizdo objekto reiškinytis nėra suvokimo reiškinytis, nes jam trūksta tikrovės moduso“ (Husserl 1976: 247–248; 1980: 508). Pirmame *Idėjų* tome Husserlis pabrėžia, kad: „šis vaizdo objektas yra nei esantis, nei nesantis, nei kokiam kitame duoties modalume; <...> jis yra duotas sąmonei kaip esantis, bet esantis būties neutralumo modifikacijoje“ (Husserl 1976: 252). Taigi vaizdo objektas yra „dabar“, bet ne kaip „dabar esantis“. Viena vertus, jis yra dabartiškas objektas, kita vertus, dabartiškume duotas kaip nesantis. Kaip tik todėl vaizdo sąmonė apibrėžiama kaip *neutralizuotas dabartinimas*. Visuomet, kai kalbame apie vaizdiškai duotą objektą, šio objekto suvokimas keičiamas į *neutralizuotą dabartinimą*, atveriantį vaizdo-objekto sąmonės galimybę. Anot Volonté: „vaizdo sąmonė kaip dabartinimas turi percepcinį aspektą, o kaip neutralizavimas ji yra vaizduotė“ (Volonté 1997: 204). Taigi, kai vaizdo sąmonė vaizduose įdabartina nedabartišką objektą, ji apibrėžiama kaip vaizduotė ir suprantama kaip *neutralizuotas įdabartinimas* (Husserl 1980: 474–475).

Neutralizuotas įdabartinimas (Neutralisierte Vergegenwärtigung). Kaip matėme, Husserlis, remdamasis vidinės laiko sąmonės konstitucijos principu, vaizdo sąmonę suprantą kaip *neutralizuotą dabartinimą*, o vaizduotę kaip *neutralizuotą įdabartinimą*. Kadangi Husserlio fenomenologijoje suvokimo laukui skiriama ypatinga reikšmė, nes būtent jame gali įvykti pavyzdinis eviden-

cijos išsipildymas, taigi ir akivaizdžiausias betarpiškas objekto pažinimas, tai natūralu, kad visus sąmonės aktus Husserlis lygina su suvokimo lauke vykstančiais aktais ir atitinkamai pagal artimumą suvokimo laukui arba pagal galimybę pasiekti evidenciją šie aktai yra išrikiuojami.

Vaizdo sąmonės, taip pat ir vaizduotės, laikiška konstitucija pirmiausia lyginama su suvokimo aktų laikiška konstitucija. Husserlis teigia, kad: „suvokimą apibrėžiamo kaip aktą, kuriame pats objektas reiškiasi dabartiškai. Vaizduotės objektas reiškiasi pats toks, koks yra, bet jis pasirodo ne kaip dabartiškas, jis yra *įdabartintas*, jis yra toks, tarsi būtų čia, bet duotas mums vaizdiškai“ (Husserl 1980: 16). Vadinasi, jeigu suvokimas yra objekto *dabartinimas*, tai vaizduotė yra *įdabartinimas*. Ji teikia sąmonei objektą, *tarsi* jis būtų *dabartiškas*, ir jį *įdabartina* būtent per vaizdus. Tad vaizduotė pagal šį apibrėžimą yra „įvaizdinimo“ (Verbildlichung) aktas ir skiriasi nuo suvokimo būtent savo *įdabartinimo* modusu. Bet vaizduotės objekto kaip „įvaizdinimo“ vaizduose samprata, anot Volonté, neleidžia Husserliui atsiriboti nuo vaizdo sąmonės, nes vaizduotei nepriskiriamas joks tiesioginis įstebinimas. Vaizduotėje besireiškiantis objektas įvaizdina ne pats save, savo vaizdo objektą, todėl nebelieka erdvės „grynai“ fantazijai (Volonté 1997: 208). Vaizdo sąmonė suprantama kaip neutralumo modifikacija, kuri vyksta vidujai suvokimo lauko, o štai vaizduotė nėra įterptina į suvokimo lauką, nes ji, anot Husserlio, „turi savo nuosavą lauką, visiškai atskirą nuo suvokimo“ (Husserl 1980: 66). Taigi, sekant Husserliu, reiktų tvirtinti, kad suvokimas ir vaizduotė yra visiškai skirtingi aktai ir negali vykti tuo pačiu metu tame pačiame lauke.

Maria Manuela Saraiva teigia, kad suvokimo pasaulis turi absoliutų vieningumą, grindžiamą laiko forma: visi jo objektai turi konkrečią, pastovią vietą vidiniame sąmonės laike, kas negalioja vaizduotės pasauliui (Saraiva 1970: 223). Kadangi suvokimas konstituoja aktualiai dabartišką objektą, vadinasi, tai, kas tokiai konstitucijai yra priešinga, būtent vaizduotės objektas, reiškiasi kaip *nedabartiškas*. Saraiva pabrėžia, kad Husserlio objektyvuojančių sąmonės aktų eidetikoje vaizduotė apibrėžiama kaip *įdabartinimas* (Saraiva 1970: 130–133). Dabartišką, bet realiai nesantį objektą dabartinti reiškia „nesantį įstebinti“. Šia prasme *įdabartinimas* suprantamas kaip „neutralizuotas“ ir todėl nėra jokia „vaizdo sąmonė“ (ką anksčiau teigė Husserlis), nes vaizdo sąmonė objektą reprezentuoja per vaizdą, vadinasi, objektą teikia kaip esantį, o vaizduotė savo objektą *įdabartina* kaip nesantį.

Priskirdamas vaizduotei įdabartinimo modusą, Husserlis „Žiemos semestro paskaitose apie vaizduotę“ (1904/05) ją susieja su prisiminimu, kuriam taip pat būdingas *įdabartinimo* modusas (Husserl 1980: 191). Bet vėlesni tyrimai, publikuojami pirmoje *Idėjų* knygoje aiškiai parodo, kad prisiminimas ir vaizduotė yra esmiškai skirtingi intencionalumo tipai, kaip kad prisiminimas ir suvokimas arba vaizduotė ir suvokimas, todėl vaizduotė nėra jokia „prisiminimo modifikacija“. Prisiminimas turi *įdabartinimo* modusą, tačiau jis suprantamas kaip realiai egzistavęs praeityje. Jis yra suvokimo lauke kaip neaktualiai esantis, „nugrimzdes“, egzistuojantį objektą sąmonei teikiantis stebiny. Tačiau vaizduotės objektas nepriklauso suvokimo pasauliui. Vaizduotės objekto duotis sąmonei yra *neutralizuota*. Vaizduotė kaip *neutralizuotas*

įdabartinimas, anot Husserlio, nuo vaizdo sąmonės kaip *neutralizuoto dabartinimo* skiriasi tuo, kad vaizduotės objektas nėra vaizdiškai duoto objekto reprezentantas, todėl vaizduotė ir apibrėžiama kaip *neutralizuotas įdabartinimas* (Husserl 1976: 250; 1959: 112–113; 1980: 322; Saraiva 1970: 204–216).

5. Sąmonės aktai, koreliuojantys su egzistuojančio objekto teikimo ir neutralizuotų stebinių duoties sąmonei būdais

Sąmonės aktų koreliavimo su šiais stebiniais principas yra laiko sąmonės konstitucija. Egzistuojantį objektą sąmonei teikiančių stebinių „teikiamas“ objektas gali būti laikiškai skirtingai „įstebintas“. Aktualaus suvokimo atveju objektas yra arba „dabar“ dabartinamas, arba įdabartinamas kaip buvęs arba kaip dar nesantis. Husserlis teigia, kad: „suvokimas perteikia dabartiškos tikrovės vaizdą“ (Husserlis 2006: 48). Kadangi egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai sudaro suvokimo lauką, tai sąmonės aktai, koreliuojantys su egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdais yra konstitutyvios suvokimo (atskiriant nuo vaizduotės) lauko dalys. Kokie tie sąmonės aktai, grindžiantys suvokimą?

Percepcija. Kaip matome, laikiški yra ne tik egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdai, arba stebinių duoties sąmonėje būdai, bet ir patys sąmonės aktai. Mes jau minėjome, kad percepcija kaip tiesioginis objekto suvokimas yra susijusi su dabarties modusu, kitaip sakant, percepcija tapatinama su dabartimi. Čia svarbus yra ir intencionalumo aspektas: koks nors objektas suvokiamas tol, kol jis intenduojamas. Percepcija – vienintelis sąmonės

aktas, labiausiai priartėjantis prie „dabarties branduolio“ arba prie ryškiausio sąmonės taško, kuriame tik ir galimas evidentiškas pažinimas. Kitas svarbus percepcijos kaip dabarties aspektas, kaip nurodo Volonté, yra jos „saviduoties“ modusas (Volonté 1997: 143), kuris percepciją skiria nuo vaizduotės ar prisiminimo. Vaizduotėje „dabar“ momentas yra fiktyvus, neapčiuopiamas, o prisiminime dabartiškumas yra reprodukuotas. Husserlis nurodo, kad: „<...> percepcija yra aktas, kuris pirmapradiškai konstituoja objektą“ (Husserl 1966a: 400). Vadinasi, retencija ir protencija irgi nuosekliai įeina į percepcijos akto konstitavimą kaip dabarties „užlaikymas“ ir „užmestis“ į ateitį. Percepcijai suteikti pranašumą evidencijos atžvilgiu Husserlį greičiausiai motyvavo tai, kad percepcijos akto metu sąmonės veikla yra minimizuota, vadinasi, maksimali yra objekto „saviduoties“ raiška. Šia akivaizdumo prasme percepcija yra „išskirtinis“ sąmonės aktas, tiesiogiai koreliuojantis su dabarties modusu.

Prisiminimas (Wiedererinnerung). Skirtingai nei percepcija, kuri yra *dabartiška* objekto *saviduotis* sąmonėje, prisiminimas atlieka reproduktyvią funkciją. Galima sakyti, kad prisiminimas kaip *įdabartinimas* reprezentuoja percepciją kaip *dabartinimą*. Vis dėlto reprezentavimas negali būti tapatinamas su aktualiai vykstančiu „dabartinimu“, nes prisiminime mes turime atkurtą dabartį. Kaip jau minėjome anksčiau, prisiminime negalima fiksuoti pirminio išpūdžio. Todėl prisiminimas yra apibrėžiamas kaip reprodukuojanti percepcijos proceso modifikacija. Prisiminimas jau nebeturi pirmapradiškos objekto *saviduoties* moduso, todėl sąmonės aktyvumas prisiminime taip pat nebėra minimizuotas

kaip kad percepcijoje. Evidencijos pasiekimo galimybė prisiminime santykinai yra mažesnė nei percepcijos atveju.

Dabarties įdabartinimas (Gegenwarts-Vergegenwärtigung). *Įdabartinimas* reiškia įterpimą į dabarties lauką, nes tai, kas *įdabartinta*, dabartyje yra „įstebinta“. Husserlis nurodo dvi priežastis, lemiančias skirtumą tarp *dabartinimo* ir *įdabartinimo*: 1) *dabartinimas* susijęs su „saviduotimi“, o *įdabartinimas* apibūdina tai, kas „neiškyla priešais akis“; 2) *įdabartinimą* Husserlis apibrėžia kaip reprodukciją, vadinasi, *įdabartinimas* visuomet suprantamas kaip pakartotinis objekto įstebinimas. Abiem atvejais *įdabartinime* objektai regisi duoti sąmonei per jų nebuvimą, bet kartu tampa galimas nedabartiškų objektų *įdabartinimas*. Anot Husserlio, *įdabartinimą* reikėtų suprasti kaip suvokimo „modifikaciją“ arba reprodukciją: „įdabartinimas nurodo suvokimą“ (Husserl 1976a: 233). Kyla klausimas, kaip reiktų suprasti *dabarties įdabartinimą* kaip reprodukciją? Kas reprodukuojama šiuo aktu? Gal to paties objekto buvęs suvokimas? Bet tuomet, anot Volonté, kalbame apie prisiminimą, o jeigu reprodukuojamas aktualiai galimas suvokimas, tuomet negali būti kalbos apie tiesioginę akto reprodukciją (Volonté 1997: 143). Husserlis pastebi, kad prisiminimas taip pat yra suvokimo *įdabartinimas* (Husserlis 1980: 305–306). Todėl „ne visoms reprodukcijoms taikytinas *įdabartinimas* <...> ar reprodukcija *įdabartina* ir patį suvokimą?“ (Husserl 1980: 306)⁴.

⁴ Ši keblumą pastebėjo Husserlis, pateikdamas formalizuotą išraišką: $Va = R(Wa)$, čia V – žymi *įdabartinimą*, R – reprodukciją, W – suvokimą, o a – bet koki kintamąjį (objektą, įvykį, reiškinį etc.). *Įdabartinimas* kokio nors objekto yra to objekto suvokimo reprodukcija.

Šios problemos Husserlis neišsprendė. Anot Volontė, Husserlis šią problemą suspendavo, kad galėtų *įdabartinimą* aiškinti kaip reprodukciją (Volontė 1997: 144). Husserlis teigia, kad: „kiekvienam suvokimui duotos atitinkamos reproduktyvios modifikacijos, kurių įdabartinimai atskleidžia jų objektą“ (Husserl 1980: 306). *Įdabartinimo* kaip prisiminimo samprata netinka kitiems stebinių tipams, kurie neintenduoja tiesiogiai, aktualiai duoto objekto. Todėl Husserlis pats prieštarauja *įdabartinimo* kaip reprodukcijos suvokimui, nes yra teigęs, kad prisiminimas kaip ir suvokimas gali būti save teikianti sąmonė (Husserlis 1966b: 365–383). Tik vėliau Husserlis tvirtina, kad: „kiekvienas prisiminimas yra laikiško objekto suvokimas kaip pirminis suvokimas to paties jo esamajame laike“ (Husserl 1980: 557). Bet, kaip matėme, šitai gali įvykti tik idealiu atveju, kai percepcijos „dabar“ visiškai tiksliai reprodukuojamas prisiminimo „dabar“. Taigi *įdabartinimas* plačiąja prasme yra suvokimo modifikacija, o *dabarties įdabartinimas* suprantamas kaip reproduktyvi percepcijos modifikacija.

Laukimas (Erwartung). Šis sąmonės aktas visuomet lieka neapibrėžtas dėl patirtinio pagrindo stokos, kurią atitinkamai lemia paties *laukimo* pobūdis. Viena vertus, *laukimas* numato ateities perspektyvą ir yra artimai susijęs su protencijos konstituojamu prasminiu horizontu, kita vertus, *laukimas* visuomet esmiškai „pririštas“ prie dabartinės percepcijos, nes *laukimas* išreiškia aktualaus suvokimo ateities perspektyvą arba tam tikrą numanymą, kad aktuali sąmonės veikla nenutrūks ir turės tęstinumą laike. Taigi *laukimas* čia suprantamas kaip aktualiai veikiančios sąmonės išlikimo garantija, būtinasis orientyras, įgalinantis mąstymo kryptį.

Kai kalbame apie *laukimą*, jau turime tam tikrą įstebintą *laukiamos* ateities vaizdinį arba, kaip teigia Husserlis: „tai, ką mes kaip būsimą trukmę numatome“ (Husserl 1966b: 69). Vadinasi, *laukimas* yra konstitutyviniis suvokimo lauko elementas, atveriantis būsimos ateities konstitucijos galimybę.

Sąmonės aktai, koreliuojantys su neutralizuotų stebinių duoties sąmonei būdais, apibrėžiami kaip *vaizdo sąmonė* (Bildbewusstsein) ir *vaizduotė* (Phantasie). Nuodugni sąmonės struktūros analizė, taip pat ir to, kas suvokiama, noetinių nematinių koreliacijų tyrimas (detaliai atliekamas *Idėjose*) skatina Husserlį aprašyti tokią suvokimo formą, kurią jis vadina „neutralia“. Kritikuojant transcendentalizmą, būtent ji iškyla kaip pagrindinis ir ribinis refleksyvumo variantas, nes per neutralizuotą sąmonę gali pasireikšti vaizduotė kaip nepaprastai svarbi sąmonės modifikacija. Neutralios sąmonės bendriausia prasmė – tai sąmonės nukreiptumas į save pačią, į savo pačios veiklą, į savo intencionalių turinių atskleidimą, kitaip sakant, tai yra supratimas, kad sąmonė yra refleksyvi. Galima sakyti, kad neutrali sąmonė visiškai apsiriboja „transcendentalinės iliuzijos“ sritimi, nes jai visiškai nerūpi jos objekto sąsajos su galimais jo egzistencijos koreliatais. Tiksliau, neutrali sąmonė turi tik vieną „numanomo sąmonėje“ koreliatą. Į neutralizuotos sąmonės apibūdinimą Husserlis įtraukia ne tik tam tikrą sąmonės „spontaniško refleksyvumo“ sritį, bet ir patobulina antrame *Loginių tyrinėjimų* tome jo paties pateiktą intencionalumo kaip sąmonės refleksyvaus pripildymo interpretaciją. Neutralioje sąmonėje vaizduotės sukeliama vaizdiniai neatskiriami nuo kitų sąmonės duočių būtent todėl, kad jie tapatinami su tokiais vaizdiniais, kurie, sekant

Kantu, yra produktyvus sintetinis gebėjimas susieti jutiminius turinius, kaip bendriausias sąmonės veiklos būdas. Remiantis intencionalumo teorija, reikia pripažinti, kad pažinimo (sąmonės) aktai turi betarpišką santykį su jų objektais ir juos tiesiogiai „vaizduoja“ sąmonėje. Šios teorijos pritaikymą Husserlis regi vaizdo sąmonės struktūroje (Husserl 1976: 112; 1973: 42–45; 1984a: 399). Kai sąmonė turi santykį su „nesančiu objektu“, turime vaizduotės reiškinių. Vaizdo sąmonė ir vaizduotę atskirai analizuosime antrame mūsų darbo skyriuje, tirdami vaizduotės sampratos problemą Husserlio filosofijoje.

6. Egzistuojantį objektą sąmonei teikiančių ir neutralizuotų stebinių statusas vidujai sąmonės

Vienas iš pagrindinių fenomenologijos principų nurodo, kad sąmonė visuomet intencionaliai nukreipta į objektą, kuris jai duotas. Egzistuojantį objektą sąmonei teikiančių stebinių atveju objekto *saviduoties* (Selbstgebung) yra esminis aspektas, lemiantis minimizuotą sąmonės aktyvumą. Kaip tik tokie „minimaliai aktyvūs“ sąmonės aktai (percepcija, prisiminimas, laukimas) labiausiai priartėja prie siekiamos pažinimo evidencijos: minimizuotais sąmonės aktais objektas „pagaunamas“ toks, koks jis yra, t. y. maksimaliai išsaugojęs savo pirmapradišką duotį. Bet tam, kad betarpiškame stebėjime patys objektai išlaikytų tiesioginės duoties modusą, jų pačių *saviduotis* turi būti įstebinta. Būtent percepcijoje galime fiksuoti objektų *saviduotį*, kai pats suvokimas suprantamas kaip paprastoji duotis (Einfache Gebung). Tai, anot Husserlio, veda prie stebinių skyrimo į dvi pagrindines grupes pagal jų statusą vidujai sąmonės:

- 1) stebiniai, kurių duotis sąmonėje apibūdinama kaip „saviduotis“ (suvokimo laukas), ir jie lemia sąmonės orientaciją „į pačius daiktus“ (Husserl 1974: 167);
- 2) visi kiti stebiniai, kurie bendrai apibūdinami kaip netiesioginiu būdu objektą sąmonei teikiantys aktai (neutralizuoti stebiniai, tušti vaizdiniai) (ibid.).

Vis dėlto tokia pozicija dėl evidencijos, kuri tik suvokime gali išsipildyti, kaip ir stebinių skirstymas pagal jų evidentiškumo laipsnį, būdingas statinei fenomenologijai. Genetinės fenomenologijos laikotarpiu pabrėžiama, kad kiekvienas stebinis yra lydimas tuščių vaizdinių horizonto ir tokiame stebinyje duoto objekto *saviduoties* įstebinimas gali pasiekti evidenciją. Volontė nurodo, kad: „joks stebinis pats savaime negali būti pilnas“ (Volonté 1997: 152). Todėl ir kiekvienas aiškus prisiminimas yra evidencija: prisimintos praeities *saviduotis*, o ne prisiminto originalo. Vis dėlto sąmonės aktų skyrimas į egzistuojantį objektą teikiančius stebinius, neutralizavimus ir tuščius vaizdinius išlieka svarbus. Objekto *saviduotis* ir jo *paprastoji (originalioji) duotis* sutampa tik įstebintuose aktuose: būtent tuose aktuose, sudarančiuose suvokimo lauką. Todėl aiškus objekto suvokimas galimas tik dėl šio objekto duoties būdo, t. y. dėl objekto *saviduoties*.

Neutralizuoti stebiniai, ne taip kaip egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai, savo objektą teikia „tarsi“ modusu. „Tarsi-duotis“ (quasi-Gebung) stokoja buvimo tikrovėje moduso, todėl objektai, sąmonei teikiami „tarsi-duoties“ modusu, yra fiktyvūs, priešingi suvokimo laukui. „Tarsi-duoties“ modusu konstituotas objektas yra „tarsi konstituotas objektas“, t. y. toks, kurio pretenzija į egzistavimą neutra-

lizuojama. Būtent neutralizuoti stebiniai „įstebina“ vaizdo sąmonės ir vaizduotės teikiamą objektą „tarsi-duoties“ modusu. Kaip matėme, vaizdo sąmonės ir vaizduotės objektai duoti nedabartiškai, skirtingai nuo stebinių, kurių duotis sąmonėje apibūdinama kaip „saviduotis“ (tokie stebiniai sudaro suvokimo lauką). Tuo tarpu neutralizuoti stebiniai suprantami kaip ne tiesioginiu būdu, o per neutralizaciją sąmonei objektą teikiantys aktai. Būtent tai ir lemia neutralizuotų stebinių fiktyvų pobūdį ir jų „tarsi-duoties“ statusą vidujai sąmonės.

Išvados

Stebiniai yra objektyvuojantys sąmonės aktai, kuriuose konstituojasi tam tikras tikrovės vaizdas. Kadangi stebiniai skyla į egzistuojantį objektą sąmonei teikiančius ir neutralizuotus stebinius, tai ir pats tikrovės supratimas yra nevienareikšmiškas, priklausomai nuo to, kokiuose sąmonės aktuose jis konstituojasi.

Egzistuojantį objektą sąmonei teikiantys stebiniai ir neutralizuoti stebiniai skiriasi: a) duoties sąmonėje būdais (egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdai: *dabartinimas, praeities įdabartinimas, dabartis, ateitis*; neutralizuotų stebinių duoties sąmo-

nėje būdai: *neutralizuotas dabartinimas, neutralizuotas įdabartinimas*); b) sąmonės aktais, koreliuojančiais su abiejų stebinių tipų duoties sąmonėje būdais (sąmonės aktais, koreliuojantys su egzistuojančio objekto teikimo sąmonei būdais: *percepcija, prisiminimas, dabarties įdabartinimas, laukimas*; sąmonės aktai, koreliuojantys su neutralizuotų stebinių duoties sąmonėje būdais: *vaizdo sąmonė, vaizduotė*); c) statusu vidujai sąmonės (egzistuojantį objektą teikiančių stebinių statusas vidujai sąmonės: *saviduotis, paprastoji duotis*; neutralizuotų stebinių statusas vidujai sąmonės: *tarsi-duotis*).

Todėl galima daryti išvadą, kad dėl stebinių skirties tampa aktuali sąmonės ir objektyvios tikrovės problema, nors transcendentalinė fenomenologija, taikydama transcendentalinės redukcijos metodą, objektyvios tikrovės klausimą bando „nu-reikšminti“, telkdamasi tik į vidiniame sąmonės lauke vykstančius procesus.

Problemiškas tikrovės statusas sąmonėje lemia ir pačios sąmonės nevienalytiškumą: stebinių skirties pagrindu įvyksta pačios sąmonės skilimas į aktualaus suvokimo lauką (percepciją) ir vaizduotę. Vis dėlto dėl sintetinančios laiko funkcijos abi sąmoningumo formos išlaiko formalų koegzistencijos santykį.

LITERATŪRA

Flatz-Ferenz, Ch., 2009. Gibt es perzeptive Phantasie? Als-ob-Bewusstsein, Widerstreit und Neutralität in Husserls Aufzeichnungen zur Bildbetrachtung. *Husserl Studies* 25: 235–253.

Husserl, E., 1954. *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologischen Philosophie*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1959. *Erste Philosophie (1923/1924)*. Zweiter Teil. *Theorie der phänomenologischen Reduktion*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1966a. *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1966b. *Analysen zur passiven Synthesis. Aus Vorlesungs- und Forschungsmanuskripten. 1918–1926*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1973. *Ding und Raum. Vorlesungen 1907*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1974. *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1976. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Erstes Buch. *Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, 1. Halbband, Text der 1.–3. Auflage. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1980. *Phantasie, Bildbewußtsein, Erinnerung. Zur Phänomenologie der anschaulichen Vergegenwärtigungen. Texte aus dem Nachlass (1898–1925)*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1984a. *Logische Untersuchungen*. Zweiter Band, *Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, erster Teil. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1984b. *Logische Untersuchungen*. Zweiter Band, *Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, zweiter Teil. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E., 1985. *Erfahrung und Urteil. Untersuchungen zur Genealogie der Logik*. Hamburg: Meiner.

Husserl, E., 2006. *Phantasie und Bildbewusstsein*. Hamburg: Felix Meiner.

Husserlis, E., 2005. *Karteziškosios meditacijos*. Kaunas: Aidai.

Jonkus, D., 2009. *Patirtis ir refleksija. Fenomenologinės filosofijos akiračiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kantas, I., 1982. *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Mintis.

Melle, U., 1990. Objektivierende und nicht-objektivierende Akte. In: *Husserl-Ausgabe und Husserl-Forschung*. Hrsg. von S. Ijsseling. Dordrecht–Boston–London: Kluwer, 35–49.

Rotenstreich, N., 1998. *Synthesis and Intentional Objectivity*. The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Saraiva, M. M., 1970. *L'imagination selon Husserl*. Den Haag: Nijhoff.

Sverdiolas, A., 1996. *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos.

Volonté, P., 1997. *Husserls Phänomenologie der Imagination*. Freiburg–München: Karl Alber.

TYPES AND SIGNIFICANCE OF OBSERVATIONS IN HUSSERL'S PHENOMENOLOGY

Ernesta Molotokienė

S u m m a r y

The article presents and discusses the types and the significance of observations in Husserl's phenomenology. Based on the differentiation of observations carried out in Husserl's *Logical Investigations*, the article raises the following question: do the objectivating acts of consciousness and objects correlating with them reflect the objective reality if several types of observations may be distinguished in the area of consciousness depending upon the way of presenting the object to the conscious? It is perceived that

the splitting of observations as objectivating acts of consciousness into observations presenting an existing object to the conscious and neutralized observations is influenced by the following factors: 1) different ways of presenting the object to the conscious; 2) distinguishing the forms of consciousness into perception and imagination; and 3) distinct status of the objects in the area of consciousness.

Key words: observation, neutralized observation, intentional representation, consciousness, reality.

Įteikta 2011 10 20